

Спеціалізованій вченій раді Д 41.086.03
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Майданика Р. А.
на дисертацію Давидової Ірини Віталівни
на тему **«Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві»**

(Одеса, 2018 рік, 486 с.)

подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право»

Дисертаційне дослідження Давидової Ірини Віталівни присвячене
актуальній темі правочинів та їх недійсності в інформаційному суспільстві.

В сучасних умовах інформаційного суспільства як нового етапу
суспільного розвитку посилюються тенденції до розвитку суспільства
шляхом створення інтелектуально-інформаційних ресурсів, прогресу знань,
перетворення їх на цінність (продукт) в умовах глобалізації та
універсальності руху інформаційних потоків в єдиному інформаційному
просторі.

За таких умов додаткової актуальності набувають питання
комплексного дослідження категорій правочину та недійсності правочину в
умовах інформаційного суспільства, зміни підходів до визначення умов,
порядку вчинення правочинів, способів їх оспорювання, наслідком чого
може бути визнання їх недійсними та застосування відповідних наслідків.

Фрагментарність і несистемність доктринальних положень із
зазначених питань перешкоджає формуванню єдиного вчення про правочини
та їх недійсність в інформаційному суспільстві. Зазначеним вище зумовлена
актуальність обраної здобувачем теми дисертаційного дослідження.

У роботі здійснено спробу знайти відповіді на низку питань, вирішення яких становить основу для подальшого розвитку цивільного законодавства України, а також юридичної практики.

Актуальні проблеми дисертаційного дослідження визначили характер і перелік поставлених дисертантом мети і завдань.

Автор визначила мету дослідження, яка полягає у формуванні концепції правочину та його недійсності в інформаційному суспільстві, що ґрунтується на комплексному аналізі проблем наукового, нормативно-правового та правозастосовного характеру, які стосуються зазначених категорій, а також внесенні науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення тлумачення та застосування актів цивільного законодавства України у цій сфері.

Відповідно до поставленої мети дисертант формулює основні завдання, які дають можливість висвітлити найбільш актуальні питання з тематики дисертаційного дослідження.

Автору вдалося досягти поставленої мети. Ознайомлення зі змістом дисертації І. В. Давидової дає підстави для таких висновків.

Дисертантка виявила належний рівень знань літератури у сфері цивільного права, нормативно-правового матеріалу, судової та іншої правозастосовної практики, у змісті дослідження знайшло відображення ряд дискусійних проблем, що підлягають осмисленню і відповідному їх вирішенню. Автором застосовано різноманітні методи наукового висвітлення досліджуваних проблем, проведено аналіз законодавства іноземних держав, зроблена критична оцінка положень чинного законодавства.

Мета, завдання і предмет дослідження зумовили структуру цієї роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У дисертаційному дослідженні проводиться огляд літератури та вибір напрямків дослідження (Розділ 1), висвітлюються методологічні засади дослідження (Розділ 2), розглядається категорія правочинів у цивільному

дослідження (Розділ 2), розглядається категорія правочинів у цивільному праві України у добу інформаційного суспільства (Розділ 3), досліджуються питання визнання правочинів недійсними (Розділ 4), розглядаються правові наслідки недійсності правочинів (Розділ 5).

Такий підхід до визначення структури і змісту дослідження є логічним, дає можливість всебічно висвітлити значне коло актуальних питань правочинів та їх недійсності в інформаційному суспільстві.

Заслуговує на увагу висновок автора про те, що основною характеристикою інформаційного суспільства є визнання інформації одним з найважливіших суспільних ресурсів, а інформаційний сектор економіки (виробництво, зберігання, обробка, передача і споживання інформації) – одним з найважливіших видів суспільної діяльності, який створює інформаційно-комунікаційну базу для формування глобального інформаційного суспільства та розвитку науково-технічного, соціально-економічного й освітньо-культурного прогресу (С. 38 дис.).

Автор обґрунтовує висновок, що ІТ-право слід розглядати з позицій приватного (зокрема, цивільного) права (С. 71 дис.).

Дисертант доводить, що правочином є правомірна, вольова дія суб'єкта (суб'єктів) цивільних відносин, воля якого (яких) спрямована на реальне встановлення, зміну, припинення тощо цивільних прав і обов'язків (С. 101 дис.).

Загалом слушним є висновок дисертанта про те, що воля не може розглядатися окремо від волевиявлення, адже особа може повідомити про свою волю іншій особі лише шляхом волевиявлення, за яким і можливо судити про зміст волі (С. 106 дис.).

Заслуговує на увагу висновок про важливим аспектом характеристики правочину як джерела цивільного законодавства є презумпція його правомірності, котра, на нашу думку, полягає у припущенні, що особа, вчиняючи правочин, діє відповідно до принципів приватного права та засад цивільного законодавства України (С. 116 дис.).

Дисертант пропонує електронний цифровий підпис (ЕЦП) розглядати як: 1) технічну дію, 2) умову дійсності правочину; 3) як правочин (С. 128 дис.).

Автор доводить, що визнання роботів із штучним інтелектом стороною правовідносин може мати місце лише за умови підтвердження можливості такого робота самостійно формулювати або змінювати мету та зміст своїх дій у залежності від ситуації, оцінки спілкування з іншою стороною тощо (С. 184 дис.).

Автор робить висновок, що під правочином необхідно розуміти саме правомірні дії суб'єктів, а словосполучення «недійсний правочин» необхідно вживати у разі невідповідності правомірної дії (правочину) певним, точно визначеним вимогам законодавства (С. 216 дис.).

Заслугує на увагу обґрунтований автором висновок про те, що всі недійсні правочини класифікуються в залежності від таких підстав, як: 1) правомірність; 2) час вступу в силу наслідків недійсності; 3) умови дійсності правочинів (ст. 203 ЦК України) (С. 240 дис.).

Разом з тим дисертація не позбавлена певних недоліків, окремі проблеми теми не знайшли відповідного рішення й обґрунтування, деякі з них залишилися без уваги автора, не з усіма дисертаційними положеннями беззастережно можна погодитися.

1. Потребує пояснення висновок автора про те, що можна виділити дві форми невідповідності правочину закону: 1) порушення правочином імперативних вимог і заборон (протиправна поведінка), 2) невідповідність іншим вимогам закону, недотримання яких не є правопорушенням, але не заохочується правом (С. 216 дис.).

Не зовсім зрозуміло остання форма невідповідності правочину закону. Бажано навести приклад і пояснити правове значення такої невідповідності.

2. Бажано детальніше пояснити висновок автора щодо сформовано концепції правочину та його недійсності в інформаційному суспільстві, сутність якої полягає у визнанні існування правочинів «традиційних»,

«перехідних» та «нових» (С. 12 дис.). Бажано пояснити, за яким критерієм сформовано зазначені вище три групи правочинів, їх юридичне співвідношення та значення.

3. Автор оцінює блокчейн за своєю сутністю як приватно-правовий феномен (С. 12). Чи не можна роз'яснити місце зазначеного феномену в системі правових актів цивільного права (правочин, майно тощо).

4. Дисертант обґрунтовує доцільність виділення та законодавчого закріплення нової особливої форми правочину – ІТ-правочину (С. 13 дис.). Чи означає це, що поряд з іншими формами правочину (усною, письмова), існуватиме також така форма правочину [очевидно, електронна] як ІТ-правочин?

5. Автор доводить, що обґрунтовано тезу про доцільність розширення змісту понять блокчейну та смарт-контрактів шляхом розгляду їх як квазі-правочинів, тобто будь-яких правомірних дій, які вчинені суб'єктами цивільного права і є підставою виникнення цивільних прав та обов'язків цих суб'єктів (С. 13 дис.). Бажано дисертанту пояснити, які ознаки правочинів відсутні в зазначених квазі-правочинах та які особливості притаманні їм, на відміну від правочинів?

6. Дисертант аргументує висновок про доцільність визнання за певних умов учасниками (квазі-суб'єктами), які можуть вчиняти ІТ-правочини, також роботів, оснащених штучним інтелектом (у випадках вчинення ними правочинів на базі попередньої домовленості фізичних осіб–їхніх власників) (С. 14 дис.). Бажано навести, за яких умов буде визнання роботів, оснащених штучним інтелектом і що означає «квазі-суб'єкт»: що є, а чого немає в них, порівняно із суб'єктами права (особами)?

7. Бажано пояснити юридичне значення і практичне застосування обґрунтованої автором ідеї щодо доцільності розрізнення «фактичних» та «юридичних» правочинів (С. 14 дис.). Зокрема, чи є власне правочином «фактичний» правочин? Якщо так, яка його відзначальна особливість [особливості] від «юридичного» правочину?

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження І. В. Давидової, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність. Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином були відображені у наукових статтях, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікації основних положень дисертаційних досліджень у професійних виданнях. У них висвітлена ідея проведеного дослідження. Зміст автореферату повною мірою відображає структуру, хід дослідження, основні положення і висновки дисертації. Автореферат не містить положень, що не увійшли до основного змісту дисертації. Рецензована дисертація не містить положень і наукових результатів, які захищені здобувачем у кандидатській дисертації (Давидова І.В. Недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ірина Віталівна Давидова; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – 214 с.).

У ряді випадків автор веде полеміку, аналізує думки вчених з приводу правочинів та їх недійсності в інформаційному суспільстві, визначає власну позицію з цього приводу. Дисертантом проаналізовано майже всю існуючу вітчизняну літературу з розглянутої теми, було використано закордонні джерела. Усі ці теоретичні положення були належним чином критично проаналізовані здобувачем і на цій основі зроблені пропозиції удосконалення теорії і практики правочинів та їх недійсності в інформаційному суспільстві. Отже, загалом ступінь наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації достатній. Вони зроблені на належному науковому рівні. Тому можна сказати, що робота є завершеною науковою працею, а висновкам, зробленим у дисертації, властиві необхідні ознаки новизни.

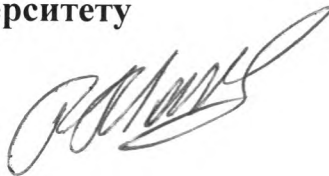
Рецензована дисертація містить раніше не захищені наукові положення та отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі науки

цивільного права, які в сукупності розв'язують важливу наукову проблему правочинів та їх недійсності в інформаційному суспільстві.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані у подальшій розробці концепції правочинів та їх недійсності в інформаційному суспільстві. Крім того, теоретичні висновки і пропозиції дисертації можуть бути використані для удосконалення відповідних цивільно-правових інститутів. Основні положення роботи можуть бути корисними при підготовці підручників і навчальних посібників для студентів юридичних вузів і факультетів, а також при викладанні курсів «Теоретичні питання загальної частини цивільного права», «Актуальні питання правочинів».

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що дисертація Давидової Ірини Віталівни «Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві» відповідає вимогам, які ставляться до написання докторських дисертацій (п.п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

**Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
завідувач кафедри цивільного права
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Майданик Р. А.

«25» жовтня 2018 р.

Підпис проф. Майданика Р. А. посвідчую,

Вчений секретар Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

